

Α. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ
ΣΤΗΝ ΞΕΝΗ ΓΛΩΣΣΑ¹

*Επετηρίδα Τμήματος Ιταλικής Γλώσσας & Φιλολογίας,
Τόμος III, 28.pdf*

Εισαγωγικά

Στο άρθρο αυτό θα επιχειρήσω να παρουσιάσω (α) το ερώτημα της εικόνας (θεωρητικά και μεθοδολογικά) και (β) προτάσεις για την αξιοποίηση της εικόνας κατά τη διδασκαλία της ξένης γλώσσας. Το κείμενο που ακολουθεί δεν διερευνά σε έκταση τα δύο παραπάνω θέματα, αλλά παρουσιάζει με συνοπτικό τρόπο την γενικότερη προβληματική γύρω από το θέμα της εικόνας και τη σύνδεσή της με τη σημερινή κοινωνία, κυρίως κατά τη διδασκαλία της ξένης γλώσσας και του πολιτισμού.

Αφορμή για το παραπάνω άρθρο ήταν η διαπίστωση ότι η παρουσία της εικόνας στο μάθημα της ξένης γλώσσας θέτει προβλήματα τόσο ως προς την ίδια την εικόνα όσο και την αξιοποίησή της. Η 'επανάσταση' που επέφερε η επικοινωνιακή προσέγγιση στη διδασκαλία των γλωσσών, ένα μέρος της οποίας ήταν η μεγαλύτερη χρήση εικόνων στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας -γεγονός που διαμόρφωσε μία νέα κατάσταση στη συγγραφή των εγχειριδίων-, δεν αξιοποίησε επαρκώς την εικόνα για την κατανόηση και παραγωγή πολιτισμικής πληροφορίας. Δηλαδή, ενώ το εγχειρίδιο ξένης γλώσσας έχει μπει θεωρητικά σε μία 'ευρωπαϊκή' προοπτική, με αλλαγές χωρικές και κοινωνικές, οι οποίες επηρεάζουν άμεσα τη διαμόρφωση της γλώσσας, τη γλωσσική ποικιλομορφία και την κατανόηση του 'άλλου' πολιτισμού, η προοπτική 'ανάγνωσης' των εικόνων στα εγχειρίδια παραμένει σχεδόν ανεκμετάλλευτη.

Διαπιστώθηκε ότι η αξιοποίηση του εικονικού υλικού θα μπορούσε να ήταν πολύ μεγαλύτερη από αυτήν που οροθετείται στις οδηγίες, οι οποίες προτείνονται στο προλογικό σημείωμα του εκάστοτε συγγραφέα εγχειριδίου ξένης γλώσσας, στα βοηθήματα για το δάσκαλο, στις ίδιες τις ασκήσεις μέσα σε κάθε διδακτική ενότητα. Δηλαδή, ακόμη και στην περίπτωση που υπάρχει αρκετό (ποσοτικά) εικονικό υλικό στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας, η αξιοποίησή του δεν εξυπηρετεί ειδικότερους σκοπούς στη διδασκαλία της γλώσσας και του πολιτισμού.

1. Το κείμενο αυτό παρουσιάστηκε στην ιταλική γλώσσα στο συνέδριο 'Convegno Tempus' *Studi italiani e sistema universitario europeo*, Skopje/Feb.2007.

Από την άλλη, ο δέκτης (δάσκαλος και μαθητής) τοποθετημένος στο γενικότερο ευρωπαϊκό πλαίσιο ‘καλύτερης κατανόησης λαών και πολιτισμών’, απαιτείται να έχει επιπλέον γνώσεις και δεξιότητες σχετικές με την ευρύτερη έννοια της διαπολιτισμικότητας. Συνάμα, ο δέκτης ενώ στον κοινωνικό χώρο εκτίθεται καθημερινά σε πολυτροπικά κείμενα, κατά τη διδασκαλία της ξένης γλώσσας δεν έχει εξοικειωθεί ικανοποιητικά σε διάφορες προσεγγίσεις ανάλυσης κειμένων (πολυτροπικά, γλωσσικά, εικονικά κείμενα), οι οποίες να αναλύουν σφαιρικά τα κείμενα. Οι αναλύσεις αυτές θα τον οδηγούσαν στην βαθύτερη κατανόηση των κειμένων. Με άλλα λόγια, το εικονικό σύστημα στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας παραμένει σε έναν δευτερεύοντα ρόλο και από την πλευρά του συγγραφέα και από την πλευρά του χρήστη, και φαντάζει κυρίως ‘διακοσμητικός’, δεδομένου ότι όταν ένα υλικό δεν χρησιμοποιείται για το σκοπό για τον οποίο έχει παραχθεί παραμένει μετέωρο, χωρίς λειτουργία.

Η παραπάνω επιχειρηματολογία οδήγησε σε μία αρχική διερεύνηση του θέματος ανάλυσης και αξιοποίησης της εικόνας στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας. Στη συνέχεια, λοιπόν, θα παρουσιαστεί η διαχρονικότητα, η ανάλυση και η αξιοποίηση της εικόνας κυρίως μέσα από μία σημειωτική οπτική, στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας.

Διαχρονικότητα

Για να φανεί ένα μόνο μέρος της διαχρονικότητας της εικόνας, αρκεί να ανατρέξει κανείς στις πρωιμότερες εποχές κατά τις οποίες οι άνθρωποι, ως ένδειξη της δημιουργικότητάς τους, έφτιαχναν εικόνες, ανεξάρτητα από τα υλικά και την τεχνοτροπία που χρησιμοποιούσαν. Για παράδειγμα, είναι γνωστές οι βραχογραφίες των ζώων στη Γαλλία, αλλά και γεωμετρικά σύμβολα στους τοίχους των σπηλαίων, τα οποία χαρακτηρίζονται από σημειωμένα σχετικά με τη θρησκεία και τη φυλή.

Η έννοια της εικόνας εισάγεται σε συζητήσεις και κείμενα, φιλοσοφικά και θεολογικά, Πλάτωνας, Αριστοτέλης, Ηρόκλειτος, Βίβλος (Γένεσις α/26-27: «...ο Θεός εποίησε τον άνθρωπο κατ' εικόνα εαυτού, κατ' εικόνα Θεού εποίησε αυτόν»). Η συζήτηση για την εικόνα περιλαμβάνει πολλά ερωτήματα, όπως ‘τι είναι εικόνα’, ‘το είναι της εικόνας’, ‘η εικόνα ως φιλοσοφική κατηγορία’, ‘η εικόνα ως έργο τέχνης’ κ.ά. Η μακρόχρονη προβληματική για την εικόνα συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με δύο πολέμους οι οποίοι συνυπάρχουν από την αρχαία ελληνική σκέψη: (α) την εικονολατρία (εμμονή και εμπιστοσύνη στο φαίνεσθαι και απαίτηση για άμεση, και συνήθως μαζική, θέαση της αλήθειας) και (β) την εικονομαχία (απαξίωση της φαινομενικότητας, καθολική απόρριψη της κοινωνίας του θεάματος και απαίτηση για, υποκειμενική, κατανόηση της ‘καθαρής’ και βαθύτερης αλήθειας, συνυφασμένη όχι σπάνια με την κυριαρχία ε-

νός λόγου περί ηθικής). Έτσι, ενώ η σύγχρονη συζήτηση για την εικόνα διεξάγεται χωρίς να λαμβάνονται υπόψη φιλοσοφικές προϋποθέσεις, οι διαμάχες για την εικόνα, αν και φαινομενικά παρουσιάζονται απαλλαγμένες από κάθε στοιχείο μεταφυσικής, στην πραγματικότητα αναπαράγουν την μακρόχρονη προβληματική της εικόνας (Ζωγραφίδης 1997:13-38).

Ανάλυση

Οι διάφορες προσεγγίσεις επικεντρώνουν την ανάλυσή τους είτε στην ίδια την εικόνα (δομική ανάλυση), είτε στην πρόσληψή της από τον αναγνώστη (με στόχο όχι μόνο την κατανόσή της αλλά και τις επιπτώσεις σε συναισθηματικό, γνωστικό και κανονιστικό επίπεδο), είτε στην παραγωγή νοήματος. Η εικονικότητα, ως πρωταρχική στρατηγική αναπαράστασης, έχει απασχολήσει αρκετούς σημειολόγους, με φιλοσοφικές ρίζες (Locke, Vico, Cassirer κ.ά.). Το ενδιαφέρον της εικονικότητας για τους σημειολόγους εστιάζεται κυρίως στα επιμέρους συστήματα σημασίας της εικόνας (Danesi & Perron 1999:88).

Οι γλωσσολογικές μελέτες προσανατολίζονται περισσότερο στα προβλήματα της γλώσσας και του λεξιλογίου και ελάχιστα στην κωδικοποίηση της εικόνας. Και ενώ, ο σύγχρονος άνθρωπος δέχεται καθημερινά χιλιάδες οπτικά μηνύματα είναι δίκαιο, ίσως μάλιστα επείγον, να εξασκηθεί στην αποκωδικοποίηση του εικονικού συστήματος. Η δύναμη της εικόνας στην κοινωνία που ζούμε είναι μεγάλη. Και μόνο αυτός ο λόγος, δηλαδή η δύναμη και η δυναμική της εικόνας, είναι σημαντικός ώστε η γλωσσολογική έρευνα να προσανατολιστεί προς μία παιδαγωγική ή/και σημειωτική της εικόνας. Η ρητορική, η σημασιολογία, η σύνταξη, η δομή της εικόνας μπορούν να ερευνηθούν με μία συστηματική μελέτη κωδίκων καθώς η σημειωτική της εικόνας οδηγεί το δέκτη σε μία ισορροπημένη και σφαιρική γνώση για τον πολιτισμό (Martin 1990:17-23)

Ο Eugeni (1995:7-17) αναφέρει ότι η συζήτηση για την εικόνα θα πρέπει να ξεκινάει από τη διερεύνηση δύο ερωτημάτων, *τι είναι εικόνα και τι είναι ανάλυση της εικόνας*. Για την απάντηση στο πρώτο ερώτημα, ο Eugeni προτείνει ο ερευνητής να ανατρέξει σε βιβλιογραφικές και πληροφοριακές πηγές (γενικά και ειδικά λεξικά), αν και ο Rose (2001) στην εισαγωγή του βιβλίου του *Visual Methodologies* αναφέρει ότι 'δεν γνωρίζουμε ακόμη τι είναι η εικόνα επακριβώς, ποια είναι η σχέση της εικόνας με τη γλώσσα, πως λειτουργεί η εικόνα στον δέκτη κ.ά'.

Για το δεύτερο ερώτημα, τι είναι ανάλυση της εικόνας, ο Eugeni και ο Rose αναφέρουν ότι υπάρχουν αρκετές μεθοδολογίες ανάλυσης εικόνας, σημειωτική, ψυχολογική, κοινωνιολογική, εικονογραφική, φιλολογική, περιεχομένου, κ.ά., χωρίς αυτή η διάκριση να θέτει κριτήρια ανωτερότητας μίας ανάλυσης ως προς μία άλλη. Το σημαντικό σε μία ανάλυση είναι η ευαισθητοποίη-

ση του ερευνητή σχετικά με τη δυναμική που εμφανίζει η εικόνα στην ανάλυση της από διαφορετικές οπτικές και στο στόχο που θέτει ο εκάστοτε ερευνητής. Το πλεονέκτημα της σημειωτικής έναντι των άλλων αναλύσεων οφείλεται στη θεωρία και στη μεθοδολογία που προσφέρει η σημειωτική στον ερευνητή, γεγονός στο οποίο συμφωνούν και ο Eugeni και ο Rose.

Διαπιστώνει, λοιπόν, ο ερευνητής ότι είναι πολύ δύσκολο να βρει σύγχρονες μεθόδους ανάλυσης της εικόνας, οι οποίες να αναλύουν την εικόνα σφαιρικά. Θεωρεί, λοιπόν απαραίτητη, ο Eugeni (1995:5-6) τη σύνθεση μιας ανάλυσης της εικόνας βασισμένη στο σύνολο των θεωριών της σημειωτικής, έτσι ώστε να υπάρχει ενδιαφέρον όχι μόνον αναλυτικό, αλλά και θεωρητικό. Η σημειωτική της εικόνας, κατά τη γνώμη του, έχει υποτιμηθεί από την γενική σημειωτική θεωρία, η οποία έχει δείξει μεγαλύτερο ενδιαφέρον στα γλωσσικά κείμενα. Επισημαίνει δε, ότι η σημειωτική της εικόνας αν και έχει να αντιμετωπίσει αρκετές δυσκολίες, είτε αυτές οφείλονται στα διαφορετικά είδη εικόνας (στατική, οπτικοακουστική, κινούμενη εικόνα) είτε σε άλλες παραμέτρους (τεχνοτροπία εικόνας, κ.ά.), οι δυσκολίες αυτές δεν θα πρέπει να αποτελέσουν ανατρεπτικό παράγοντα διερεύνησης με στόχο την οριοθέτηση μιας σημειωτικής της εικόνας, αλλά ένα επιπλέον κίνητρο για περαιτέρω έρευνα.

Ο Λαγόπουλος (2004:159-165), μιλώντας για την πορεία της σημειωτικής εν γένει, πιστεύει ότι η κλασική σημειωτική έχει να συνεισφέρει στο μέλλον αν και υπάρχει μια επιφυλακτική στάση απέναντι στη σημειωτική για διάφορους και διαφορετικούς λόγους από τη μεριά των ερευνητών. Δικαιολογεί αυτήν την επιφυλακτική στάση απέναντι στη σημειωτική, κάνοντας αναφορά στον μεγάλο αντίκτυπο που είχε η σημειωτική σε όλους τους τομείς των επιστημών του ανθρώπου σε παγκόσμιο επίπεδο με αποτέλεσμα την διάχυση των σημειωτικών προσανατολισμών. Καθώς, δηλαδή, η σημειωτική ήρθε σε επαφή με διάφορα επιστημονικά πεδία και προσεγγίσεις που είχαν διάφορους βαθμούς σχέσης με το φαινόμενο σημασίας (δομική ανθρωπολογία, αφηγηματολογία, δομικό μαρξισμό) δημιούργησε μια αναγνωρίσιμη σχολή, αν και απορροφήθηκε από τις επιστημονικές συνήθειες κάθε χώρου (με χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτό της λογοτεχνικής θεωρίας). Η ευρύτητα της σημειωτικής θεωρίας και το είδος της δυναμικής της σημειωτικής διάχυσης αναχαίτισαν γενικά την καθιέρωση ενός θεσμικού ακαδημαϊκού πλαισίου για τη σημειωτική. Συγκεκριμένα, οι διάφορες τάσεις της σημειωτικής, οι οποίες στηρίζονται σε μια γενική σημειωτική έμπνευση, αν και παρουσιάζουν θεωρητικές και μεθοδολογικές παραλλαγές, οδήγησαν τη σημειωτική θεωρία σήμερα να παρουσιάζει λιγότερο την εικόνα ενός συνεκτικού συνόλου και περισσότερο ενός νεφελώματος κοινών ενδιαφερόντων και επιδιώξεων. Βέβαια, συνεχίζει ο Λαγόπουλος, ότι δεν πέτυχε η κλασική σημειωτική επιτεύχθηκε από τον μεταδομισμό/μεταμοντερνισμό. Όμως, ενώ ο μεταδομισμός και ο μεταμοντερνισμός έ-

φεραν νέες ιδέες και άνοιξαν νέους δρόμους έρευνας, έχουν απομακρυνθεί εν γένει από τις επιταγές της επιστήμης. Δηλαδή, δεν θα έπρεπε να θεωρήσουμε ότι είναι δυνατόν να δεχτούμε μία ερμηνευτική της σημασίας και του πολιτισμού, χωρίς να συνδυάζεται με μία επιστημονική θεωρία για τη σημασία και τον πολιτισμό. Σ' αυτό το πλαίσιο μπορεί να αναμένει κανείς ότι η κλασσική σημειωτική έχει να συνεισφέρει στο μέλλον.

Όμως, ο Τσατσούλης (2000:28-34) υιοθετεί την άποψη που υποστηρίζει ότι στις επιστήμες του ανθρώπου υπάρχει αυτοτέλεια επιστημονικής έρευνας, όχι όμως και γνωσιολογική αυτάρχεια, γι' αυτό και θεωρεί απαραίτητη την παράλληλη χρήση εργαλείων για την ανάλυση της εικόνας (κυρίως τη φωτογραφία) τα οποία προέρχονται από τη σημειωτική, την κοινωνιολογία, την κοινωνική ή συμβολική ανθρωπολογία, αλλά και από το χώρο του αποδομισμού.

Ο Vollí (2005:158) συμφωνεί ότι η σημειωτική έχει ασχοληθεί τα τελευταία χρόνια περισσότερο με την αφηγηματική ανάλυση, σε σημείο τέτοιο ώστε να έχει μετασηματιστεί από μία θεωρία σημείων σε μία θεωρία κειμένων, κυρίως αφηγηματικών, τα οποία αναλύονται από τη γενική και την ερμηνευτική σημειωτική με στόχο την κατανόηση της επικοινωνίας και της σημασίας, αν και η τρέχουσα έρευνα της σημειωτικής προσανατολίζεται σε ένα χώρο πέρα από το κλασσικά όρια της ανάλυσης του αφηγηματικού κειμένου, στην ανάλυση του χώρου, των οπτικών κειμένων και αντικειμένων και στην μη-γλωσσική επικοινωνία.

Η εικόνα, αναφέρει ο Ιωαννίδης (1986:234-241), αποτελεί ένα πολιτισμικό προϊόν στο χώρο της τέχνης. Η σημειωτική προσπαθεί να αναδείξει τις ουσιαστικές σχέσεις δηλαδή τη δομή της εικόνας με στόχο την κατανόησή της, αλλά και τη σχέση της εικόνας με τις αντίστοιχες κοινωνικές και ιστορικές δομές που το παρήγαγαν. Αυτά τα δύο επίπεδα ανάλυσης είναι συγχρόνως διαφορετικά και συμπληρωματικά. Αυτό που ενδιαφέρει μια κοινωνιοσημειωτική ανάλυση είναι το σημείο διάρθρωσης της ιδεολογίας με το πολιτισμικό προϊόν, που στην προκειμένη περίπτωση είναι η εικόνα, η οποία αποτελεί μια μορφή έκφρασης του ιδεολογικού κώδικα.

Είναι προφανές λοιπόν ότι υπάρχει ανάγκη ανάλυσης της οπτικής επικοινωνίας, η οποία, σύμφωνα με τον Γραικό (2005:467-471) αναπτύσσεται παράλληλα με την αναζήτηση διδακτικής μεθοδολογίας. Συγκεκριμένα, η αναζήτηση τρόπων ανάγνωσης και άλλων κωδίκων πέραν της γλώσσας, η ανάγκη δημιουργικής συγκρότησης μιας σφαιρικής σημειωτικής θεωρίας, η χρήση διεπιστημονικών δεδομένων, η διερεύνηση των πολιτισμικών συμβάσεων, αλλά και η αναζήτηση μιας διδακτικής μεθοδολογίας, είναι τα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει ο μελλοντικός ερευνητής στην ανάλυση των πολυτροπικών κειμένων.

Αξιοποίηση της εικόνας

Εδώ και αιώνες οι άνθρωποι εκπαιδεύονται πώς να διαβάζουν τις λέξεις, και σχεδόν ποτέ δεν εκπαιδεύονται πώς να διαβάζουν εικόνες. Συμπεριφέρονται δε σαν να αγνοούν την ύπαρξη και άλλων κωδικών κατά τη διδασκαλία της γλώσσας, σε σημείο τέτοιο που πέφτουν στο λάθος να πιστεύουν ότι η γλώσσα της εικόνας δεν χρειάζεται ούτε διδασκαλία ούτε μάθηση (Lageder & Di Rosa 1994:16). Όλοι σχεδόν έχουμε δουλέψει στην ανάλυση γλωσσικών κειμένων και έχουμε αισθανθεί ότι υπάρχει ανάγκη μιας σφαιρικής ανάλυσης, η οποία να αναλύει το σύνολο των συστημάτων σημασίας που συνοδεύουν τα γλωσσικά κείμενα., όπως εκφράσεις προσώπου, χειρονομίες, εικόνες, μουσική κ.ά. με στόχο την καλύτερη κατανόηση του μηνύματος (Kress & Leewuwen 1996:εισαγωγή). Προαπαιτούνται, δηλαδή, ειδικές γνώσεις και δεξιότητες από τον δέκτη για την ανάγνωση της εικόνας και την εκπαιδευτική εφαρμογή της στην διδασκαλία.

Το πρώτο βήμα, λοιπόν, για την κατανόηση του προβλήματος της οπτικής επικοινωνίας είναι να αντιληφθεί ο δέκτης ότι χρειάζεται ένα είδος εκπαίδευσης (σεμινάρια επιμόρφωσης, εκπαιδευτικές δραστηριότητες, δειγματικές διδασκαλίες ανάλυσης και χρήσης της εικόνας). Ορισμένα από τα στοιχεία αυτής της εκπαίδευσης αφορούν: (α) στα διαφορετικά είδη εικόνας (τυπογραφία, γραφικά, πληροφοριακά είδη, καρτούν, κινούμενη εικόνα, τηλεόραση, διαφήμιση, εικόνα του υπολογιστή, κινηματογράφος κ.ά.), (β) στην ανάλυσή η οποία περιλαμβάνει δεδομένα δομικά, ιστορικά, κοινωνικά, τεχνικά, ηθικά, πολιτισμικά, προσωπικά κριτικά, κ.ά., (γ) στον διάλογο ο οποίος αναπτύσσεται ανάμεσα στην εικόνα και την κοινωνία που παράγει και καταναλώνει, (δ) στη θεωρία που σηματοδοτεί την εικόνα, (ε) στην πρακτική εφαρμογή κ.ά. (Lester 2000:preface).

Πράγματι, περνώντας στην εκπαίδευση, διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μια αβεβαιότητα σχετικά με την εικόνα στο σχολείο και την αξιοποίησή της (Κωνσταντινίδου-Σέμογλου 2005:εισαγωγή). Η αβεβαιότητα αυτή, σε θεωρητικό επίπεδο, δικαιολογείται με όσα έχουν αναφερθεί. Όμως, ο δέκτης αντιμετωπίζει δυσκολίες, οι οποίες οφείλονται αφενός στην μη επαρκή επιμόρφωσή του ως προς την θεωρία και ανάλυση της εικόνας, αλλά και στην απουσία δραστηριοτήτων από την πλευρά του συγγραφέα, οι οποίες αφορούν στην αξιοποίηση του εικονικού υλικού στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας.

Η πορεία της διδασκαλίας της ξένης γλώσσας, αλλά και το εγχειρίδιο ξένης γλώσσας έχουν δείξει μέχρι τώρα ότι ο ρόλος της εικόνας στην εκπαίδευση δεν είναι βαρύνουσας σημασίας, αλλά επικουρικός-συμπληρωματικός, και πολλές φορές αντιθετικός ή διακοσμητικός. Η περιγραφική μόνο προσέγγιση της δυσδιάστατης εικόνας στο εγχειρίδιο, η οποία υιοθετείται τις περισσότερες φορές είναι επισφαλής, καθώς παρακάμπτει επιπλέον στοιχεία, όπως δο-

μή, ύφος, συμβολισμούς, συνδηλώσεις, αισθητικές παραμέτρους, σχέση εικόνας-κειμένου κ.ά. στοιχεία σημαντικά για την κατανόηση όλου του οπτικού μηνύματος που δέχεται ο μαθητής.

Είναι γνωστό ότι η εικόνα στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας μεταφέρει μηνύματα και πληροφορίες για τον 'άλλο' λαό, ασκεί επίδραση στο μαθητή σε γνωστικό, συναισθηματικό και κανονιστικό επίπεδο και διαμορφώνει στάσεις, στερεότυπα, προκαταλήψεις. Δηλαδή, ενώ η εικόνα αναδεικνύεται κυρίαρχη στην επικοινωνία, στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας δεν αξιοποιείται.

Πράγματι, τα τελευταία χρόνια είναι εμφανής η χρήση όλο και μεγαλύτερου αριθμού εικόνων στα εγχειρίδια ξένης γλώσσας. Είναι αλήθεια ότι, τα τελευταία χρόνια έχει διαπιστωθεί μία αλλαγή στις εκδοτικές συνήθειες των εντύπων, από μονοτροπικά (χρήση αποκλειστικά του ρηματικού τρόπου) σε πολυτροπικά (πολλαπλό σύστημα τρόπων ενός κειμένου: γλώσσα, εικόνα, δράση, κ.ά., διαφορετικό όχι μόνο μορφικά αλλά και λειτουργικά). Η αλλαγή αυτή, η οποία προήλθε από τις εφημερίδες και τα περιοδικά, επηρέασε το σχολικό βιβλίο και κατ' επέκταση και το εγχειρίδιο ξένης γλώσσας (Χοντολίδου 2005:91-97).

Βέβαια, οι μαθητές, συνήθως παθητικοί δέκτες, φαίνεται να είναι εξοικειωμένοι με την εικόνα, καθώς κατακλύζονται καθημερινά από ποικίλα και πολυάριθμα εικονικά ερεθίσματα, (τηλεόραση, βίντεο, διαδίκτυο, εφημερίδες, περιοδικά, διαφήμιση, κινητά τηλέφωνα). Ωστόσο, υπάρχει αμφιβολία για την δυνατότητά τους να διαβάσουν τις εικόνες των εγχειριδίων ξένης γλώσσας και να αναγνωρίζουν το μήνυμα και τις σχέσεις, καθώς οι εικόνες αυτές αφορούν έναν 'άλλο' πολιτισμό. Είναι σημαντικό, λοιπόν, οι μαθητές να αντιληφθούν τον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας αναπτύσσει τη διαλογική σχέση εικόνας και κειμένου μέσα στο εγχειρίδιο με στόχο τη δόμηση της σημασίας σε κάθε διδακτική ενότητα και για κάθε γραμματικό φαινόμενο, αλλά και να συμμετέχουν οι ίδιοι στην αξιοποίησή αυτής της σχέσης γλωσσικού και εικονικού κειμένου, με στόχο την καλύτερη κατανόηση του άλλου πολιτισμού. Εν κατακλείδι, στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας η γλώσσα και η εικόνα είναι συστήματα σημασίας, τα οποία υπόκεινται σε κοινωνική σύμβαση και έχουν διαφορετική δομή και τρόπο οργάνωσης. Ο τρόπος δόμησης των δύο αυτών συστημάτων σημασίας μέσα στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας έχει κάποια σημασία για τον συγγραφέα και αναμένεται να έχει την ίδια σημασία και για το μαθητή (Χριστοδούλου 2003).

Θεωρώ ότι το εγχειρίδιο ξένης γλώσσας, όπως και όλη η εκπαιδευτική πολιτική για την ξένη γλώσσα, θεωρητικά τουλάχιστον, εισέρχεται σε μια νέα εποχή, όπου το εγχειρίδιο ξένης γλώσσας πρέπει να αναλυθεί, να αναθεωρηθεί, να ανανεωθεί και να προσανατολιστεί στον άξονα της ευρωπαϊκής πολιτικής, τη διαπολιτισμικότητα. Μία ευρωπαϊκή πολιτική, η οποία σχετίζεται με τη διδασκαλία του πολιτισμού, την προώθηση μιας διεθνούς και διαπολιτισμικής

εκπαίδευσης, μιας εκπαίδευσης η οποία έχει ως γενικό στόχο την καλύτερη κατανόηση λαών και πολιτισμών, πολιτισμικών λεπτομερειών, ιδιαίτερης συμπεριφοράς και τρόπων έκφρασης του κάθε λαού. Χρειάζεται δηλαδή το εγχειρίδιο ξένης γλώσσας να αξιολογηθεί ως προς την εικόνα και τη παραγόμενη γνώση, να ενσωματώσει την διδασκαλία του πολιτισμού μέσα από τη χρήση εικόνων και να προωθήσει την οπτική αναπαράσταση ως ισότιμη της γλώσσας.

Είναι γνωστό ότι κάθε μέσο επικοινωνίας υπόκειται σε περιορισμούς, είτε πρόκειται για γλωσσικό κείμενο, είτε για εικονικό (φωτογραφία, κινηματογράφος, κλπ), οπότε συνεπάγεται, από την πλευρά των ερευνητών, την ανάπτυξη νέων τρόπων διδασκαλίας οι οποίες να αξιοποιούν στο μέγιστο την πολιτισμική πληροφορία η οποία φέρεται κυρίως μέσα από τις εικόνες. Η εικόνα, αν και αξιοποιείται ελάχιστα στην αίθουσα διδασκαλίας, προσφέρει πολλές ευκαιρίες για εκπαιδευτικούς στόχους, οι οποίοι σχετίζονται με θέματα κοινωνικά, πολιτισμικά, αλλά και μεθοδολογικά, ενώ παράλληλα προωθούν την δημιουργικότητα και την καλύτερη κατανόηση των άλλων λαών και πολιτισμών από την μεριά του δέκτη (Martin 1990:24).

Προτάσεις

Στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένες προτάσεις αξιοποίησης της εικόνας και ενσωμάτωσής τους στη διδασκαλία, με στόχο την βαθύτερη κατανόησή τους και την ενεργή συμμετοχή του μαθητή κατά τη διδασκαλία της ξένης γλώσσας.

Οι άξονες αξιοποίησης της εικόνας αφορούν: (α) την κατανόηση της εικόνας (ερωτήσεις σχετικές με το μήνυμα της εικόνας, τον τρόπο που μεταφέρει το μήνυμα, το σκοπό για τον οποίο χρησιμοποιείται η εικόνα στη συγκεκριμένη ενότητα, τη σύνδεση της με το κείμενο, την κατανόηση της εικόνας από τους άλλους, τις αλλαγές που θα έκανε ο μαθητής σε περίπτωση που ήταν ο συγγραφέας του εγχειριδίου, κ.ά.). Συγκεκριμένα, στο μέρος αυτό ο μαθητής καλείται να 'διαβάσει' την εικόνα, δηλαδή να αναγνωρίσει τα εικονογράμματα, να κατανοήσει τις πληροφορίες, να αναγνωρίσει τις σχέσεις (χώρου, χρόνου, προσώπων, πολιτισμικής πληροφορίας), να συνδέσει, να αναλύσει και να συνθέσει με στόχο την συσχέτιση εικόνας και γλωσσικού κειμένου.

(β) την αισθητική της εικόνας (ερωτήσεις σχετικές με την αισθητική της εικόνα συνολικά, των προσώπων, των χρωμάτων, της τεχνοτροπίας, κ.ά.).

(γ) την ανάκληση μνημειών από τις εικόνες (ερωτήσεις σχετικές με θέματα που τους θυμίζουν κάτι από τον κινηματογράφο, την τέχνη κ.ά.).

(δ) τη δημιουργικότητα (ερωτήσεις σχετικά με τις επεμβάσεις που θα κάνανε όσον αφορά τις εικόνες και τους λόγους αυτής της επέμβασης, δηλαδή καλούνται να αιτιολογήσουν τους λόγους που απορρίπτουν και επιλέγουν άλ-

λες εικόνες για την συγκεκριμένη ενότητα κ.ά.).

(ε) την αφήγηση των εικόνων στο σύνολο τους (ερωτήσεις σχετικά με την αφήγηση των εικόνων συνολικά για το εγχειρίδιο, για τη συνέπεια χρήσης εικόνων της ίδιας ή άλλης τεχνοτροπίας, για τη χρήση των προσώπων και τους ρόλους τους κ.ά.).

(στ) τη λειτουργία της εικόνας σε σχέση με το κείμενο (ερωτήσεις σχετικά με τη σχέση που διακρίνουν ότι έχει το κείμενο με την εικόνα, δηλαδή, συμπληρωματική, αντιθετική, παράλληλη, διακοσμητική κ.ά.).

(ζ) τη χρήση της εικόνας (ερωτήσεις σχετικά με τη χρήση της εικόνας, δηλαδή αν λειτουργεί ως παράδειγμα μιας ιδέας που αναπτύσσεται στο κείμενο, ως τεκμήριο σε περίπτωση που δίνει νέες πληροφορίες, ως αναπαράσταση των κειμενικών αναφορών, ως υπογράμμιση θέσεων του συγγραφέα, ως έκφραση αντίθεσης, ειρωνείας κ.α.)

(η) τα τεχνικά χαρακτηριστικά των εικόνων (ερωτήσεις σχετικές με το μέγεθος, τη σμίκρυνση, την προοπτική και τη συσχέτισή τους με την κειμενική πληροφορία κ.ά.)

(θ) σχολιασμός των εικόνων ως προς το περιεχόμενό τους, την αισθητική και την πιθανή σχέση τους

Κλείνοντας θα ήθελα να επισημάνω ότι η θεωρητική κατάρτιση των εκπαιδευτών, η ανάλυση, η ουσιαστική αξιοποίηση και η βελτίωση της εικόνας στα εγχειρίδια ξένης γλώσσας είναι ορισμένες μόνο παράμετροι, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στην καλύτερη κατανόηση του 'άλλου' πολιτισμού, σημαντική απαίτηση του καιρού μας. Η λειτουργική ένταξη της εικόνας στο εγχειρίδιο ξένης γλώσσας στοχεύει όχι στην να παραμερίσει το κείμενο, αλλά στο να προσφέρει μια βαθύτερη κατανόηση του νοήματος.

Βιβλιογραφία

- Danesi M. & Perron P. (1999). Analyzing cultures. An introduction and handbook. Indiana University Press, Bloomington, Indiana.
- Eugeni R. (1995). L'analisi semiotica dell'immagine. ISU. Università Cattolica, Milano.
- Γρραικός Ν. (2005). «Αναγνώσεις πολυτροπικών κειμένων: ο ρόλος της εικόνας. Παραδείγματα από τη διδακτική αξιοποίηση της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση», στο *Εικόνα και παιδί*, (επιμ. Ουρ. Κωνσταντινίδου-Σέμογλου), Cannot not design publications, Θεσσαλονίκη, σελ. 467-477.
- Ζωγραφίδης Γ. (1997). Βυζαντινή φιλοσοφία της εικόνας. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα.
- Ιωαννίδης Α. (1986). «Σημειωτική ανάλυση των ψηφιδωτών του Αγίου Γεωργίου»

- ου Θεσσαλονίκης-Ροτόντα». Στο *Σημειωτική και Κοινωνία*, (επιμ. Κ. Boklund-Λαγοπούλου). Οδυσσέας, Θεσσαλονίκη, σ. 235-242.
- Kress G. & Theo van Leeuwen, (1996). *Reading images. The Grammar of Visual Design*, Routledge, New York.
- Κωνσταντινίδου-Σέμογλου Ο. (2005). «Εισαγωγή. Ερευνώντας την πρόσληψη», στο *Εικόνα και παιδί*, (επιμ. Ουρ. Κωνσταντινίδου-Σέμογλου), Cannot not design publications, Θεσσαλονίκη, σελ. εισαγωγή xv-xxii.
- Λαγόπουλος Α.-Φ. (2004). *Επιστημολογίες του νοήματος, δομισμός και σημειωτική. Παρατηρητής*, Θεσσαλονίκη.
- Lageder E. & Gino Di Rosa, (1994). *L'immagine e la comunicazione. Didattica del linguaggio iconico*. Editrice La Scuola, Brescia.
- Lester M.P. (2000). *Visual communication: Images with messages*. Wadsworth, U.S.A.
- Martin M. (1990). *Semiologia dell'immagine e pedagogia. Itinerari di ricerca educativa*. Armando editore, Roma.
- Volli U. (2003). *Manuale di semiotica*. Laterza, Roma, Bari.
- Τσατσούλης Δ. (2000). *Η γλώσσα της εικόνας. Σουρρεαλιστικά παίγνια και κοινωνιοσημειωτικές αναγνώσεις με αφορμή τη φωτο-γραφική του Raoul Ubac*. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα.
- Χοντολίδου Ε. (2005). «Αλλαγές στις εκδοτικές πρακτικές των παιδικών βιβλίων: το παράδειγμα του βιβλίου *ο γύρος του κόσμου σε 80 ημέρες* του Ιουλίου Βερν» στο *Εικόνα και παιδί*, (επιμ. Ουρ. Κωνσταντινίδου-Σέμογλου), Cannot not design publications, Θεσσαλονίκη.
- Χριστοδούλου Α. (2003). *Σημειωτική ανάλυση και πολιτισμός στην ξένη γλώσσα*. University Studio Press, Θεσσαλονίκη.

A. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Λέκτορας, Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.

Αχτάρη 4, 54634 Θεσσαλονίκη

2310-219344, 6979499272

nata@itl.auth.gr

Riassuto

Nel presente articolo tenterò (a) di presentare la questione dell'immagine (a livello teorico e metodologico) e (b) di avanzare delle proposte per lo sfruttamento dell'immagine nell'ambito dell'insegnamento della lingua straniera. Nel testo che segue le due questioni succitate non sono esaminate in modo esaustivo ma vengono presentate, in modo sinottico, la problematica generale della questione dell'immagine nonché il suo rapporto con la società odierna, soprattutto nell'ambito dell'insegnamento della lingua e cultura straniera.